

УДК 159.9.072.532:343.8

Наталія Коломіць,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівського національного технологічного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу статей кримінально-виконавчого кодексу України, які містять заходи заохочення, що застосовуються до осіб засуджених до кримінальних покарань. А також окремих норм кримінально-виконавчого законодавства, які не є заходами заохочення, однак мають заохочувальний характер. Розкрито поняття та значення наукової класифікації. Здійснено класифікацію заохочувальних норм кримінально-виконавчого кодексу України за відповідними критеріями.

Ключові слова: заходи заохочення, заохочувальні норми, критерій, класифікація, кримінально-виконавчий кодекс України.

Постановка проблеми. В процесі відбування кримінальних покарань заходи заохочення є вагомим інструментом, що спонукають засуджених виправитися і змінити своє життя. Кваліфікація за відповідними критеріями заохочувальних норм кримінально-виконавчого кодексу України дасть можливість детально дослідити значення кожного заходу заохочення на процес виправлення засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теренах незалежної України над проблемами кримінально-виконавчого права досить плідно працюють такі вчені як: К.А. Автухов, В.А. Бадира, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, Т.А. Денисова, О.М. Джу́жа, В.Г. Ємельянов, О.Г. Колб, І.С. Михалко, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, О.Г. Фролова, С.І. Халимон, І.С. Яковець та ін.

Проте комплексних порівняльних наукових досліджень з означеної проблематики в Україні не проводилось. Виходячи з цього порушена проблема має високу актуальність.

Постановка завдання. Розкрити поняття та значення наукової класифікації. Здійснити класифікацію заохочувальних норм кримінально-виконавчого кодексу України за відповідними критеріями. Визначити дієвість та ефективність заохочувальних норм в кримінально-виконавчому праві на підставі класифікації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі питанням наукової класифікації різних понять в теорії права приділяється все більша увага. Це пов'язано з тим, що виявлення і аналіз певних явищ за різними спеціальним ознакам збільшує межі пізнання і беззаперечно дає можливість повно та всебічно провести наукове дослідження. Класифікація відноситься до засобів систематизації знань і дає можливість отримати практичне підтвердження або ж заперечити теоретичні розробки науковця [1, с. 109].

Класифікація правових заохочень за тією чи іншою специфічною ознакою дає можливість встановити своєрідність їх зв'язків і відносин між собою. У зв'язку з цим важко погодитися з думкою І.Я. Чупахіна, стосовно того, що «в результаті проведеної класифікації ніякі внутрішні відносини між членами поділу (видами) не розкриваються». Насправді це не так. Слід підтримати думку про те, що «класифікація об'єктів містить системний підхід. Розгляд класу як системи передбачає вивчення внутрішніх взаємозв'язків з іншими видами, тих системоутворюючих факторів, які утворюють єдність його елементів.

Отже, всебічний аналіз правових заохочень просто неможливий, якщо уявляти їх собі як якусь нероздільне ціле. Наукова класифікація являє собою тонкий інструмент вивчення предмета, істотних та властивих йому закономірностей. Правильно проведена класифікація дозволяє відобразити закономірності розвитку тих чи інших видів, глибше розкрити зв'язки між ними. У свою чергу правильність і повнота класифікації залежить,

насамперед, від вибору її заснування, яким, як правило, виступає найбільш істотна ознака. В основу будь-якої класифікації повинні бути покладені такі істотні ознаки, які визначають сутність, специфічну роль і призначення розглянутого явища в регулюванні суспільних відносин.

Науково обґрунтована класифікація правових заохочень дозволить:

по-перше, чітко визначити місце кожного виду правового заохочення у системі чинного в державі права,

по-друге, краще усвідомити їх функції та роль,

по-третє, точніше визначити межі та можливості правового регулювання,

по-четверте, удосконалювати правотворчу та правозастосовну діяльність державних органів [2].

З урахуванням зазначеного, проблема класифікації заохочень в кримінально-виконавчому праві є актуальною. Оскільки її вирішення дасть можливість не тільки розкрити питання удосконалення практики правозастосовної практики стимулюючих засобів, але і відобразити ознаки всіх заохочувальних норм кримінально-виконавчого права, їх особливості в процесі виправлення засуджених.

Кримінально-виконавче законодавство має специфічний та достатньо широкий діапазон видів стимулюючих заходів, що відрізняються між собою за відповідними кількісними і якісними характеристиками, застосовуються різними суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин до встановлених груп засуджених та за певними підставами [3, с. 133]. Чинний Кримінально-виконавчий кодекс України визначає певну систему заходів заохочення, що застосовуються до осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності. Якщо проаналізувати за яким критерієм законодавець класифікує заходи заохочення, що застосовуються до засуджених, то перш за все, це за видами покарання. Однак в Кримінально-виконавчому кодексі України є окремі норми, які в перелік заходів заохочення не включені, однак мають заохочувальний зміст.

Отже, перший критерій за яким буде доцільно класифікувати заходи заохочення – це за ступенем ізоляції засудженої особи від суспільства на:

1. Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, які відбувають покарання не пов'язані з позбавленням волі.
2. Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, які утримуються в умовах ізоляції.

Що стосується покарань не пов'язаних з позбавленням волі, зокрема штрафу, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, то при виконанні даних покарань до засуджених взагалі не передбачено кримінально-виконавчим кодексом України застосування заходів заохочення.

Безумовно, це пов'язано із специфікою вище зазначених покарань. Однак при виконання покарання у виді виправних робіт статтею 46 КВК України заходи заохочення, що можуть бути застосовані до засуджених передбачені: «Кримінально-виконавча інспекція за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці щодо засуджених може застосовувати такі заходи заохочення: подання до суду матеріалів на засудженого щодо умовно-дострокового або заміни невідбутої частини покарання штрафом».

Доцільно підкреслити, що поряд з вище викладеним, власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган щодо засуджених до покарання у виді виправних робіт може застосовувати заходи заохочення передбачені законодавством про працю.

Що ж стосується заходів заохочення, що застосовуються до осіб, які утримуються в умовах ізоляції, то перш за все, доцільно почати з видів покарань, які з нашої точки зору відносяться до цього виду. Зокрема це арешт, обмеження волі і позбавлення волі.

Отже, з вище зазначено випливає, що до заходів заохочення, що застосовуються до осіб, які тримаються в умовах ізоляції відносяться:

- заходи заохочення, що застосовуються до осіб, засуджених до арешту;

- заходи заохочення, що застосовуються до осіб засуджених до обмеження волі;
- заходи заохочення, що застосовуються до осіб позбавлених волі.

Так, під час відбування кримінального покарання у виді арешту кримінально-виконавчий кодекс України передбачає, що «за сумлінну поведінку до осіб, засуджених до арешту, можуть застосовуватися заходи заохочення у виді подяки або дострокового зняття раніше накладеного стягнення» - ст. 54 КВК України.

Значно ширший перелік заходів заохочення встановлений для осіб засуджених до обмеження волі, зокрема, за сумлінну поведінку і ставлення до праці до засуджених можуть застосовуватися такі заходи заохочення:

- подяка;
- нагородження похвальною грамотою;
- грошова премія;
- нагородження подарунком;
- дострокове зняття раніше накладеного стягнення;
- дозвіл на виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі та вихідні дні.

А засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою і ставленням до праці довели своє виправлення, можуть бути, в установленому законом порядку, представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання - ст. 67 КВК України.

Не суттєво від попереднього відрізняється перелік заходів заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі (ст. 130 КВК України). До таких заходів відноситься:

- подяка;
- нагородження похвальною грамотою;
- грошова премія;
- нагородження подарунком;

- надання додаткового короткострокового або тривалого побачення;
- дострокове зняття раніше накладеного стягнення;
- дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до п'ятнадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;
- збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, до двох годин [4, с. 21].

Зауважимо, даний перелік заходів заохочення, який закріплений в ч.1 ст. 130 КВК України, мав не завжди такий вигляд, до 2010 року до нього входило ще два види заходів заохочення. Це дозвіл на одержання додаткової посылки або передачі та дозвіл на додаткову телефонну розмову. На підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань» № 1828-VI від 21.01.2010 р. ці два види заохочення були виключені зі ст. 130 КВК України [5, с. 114]. Вище вказані заходи заохочення застосовуються до засуджених, які мають сумлінну поведінку, сумлінно ставляться до праці та навчання і беруть активну участь у роботі самодіяльних організацій.

А засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою і ставленням до праці та навчання довели своє виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ч.2 ст. 130 КВК).

З урахуванням суб'єктів (неповнолітніх і військовослужбовців), які відбувають покарання у виді позбавлення волі кримінально-виконавчий кодекс України передбачає дещо інші заходи заохочення. Саме тому останній вид заходів заохочення доцільно поділити на:

- заходи заохочення, які застосовуються до засуджених військовослужбовців (ст. 81 КВК України);

- заходи заохочення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх (ст. 144 КВК України).

Так, до засуджених неповнолітніх, які відбувають покарання у виховних колоніях, за сумлінну поведінку і ставлення до праці та навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій і виховних заходах можуть застосовуватися, крім передбачених статтею 130 КВК України, такі заходи заохочення:

- надання права відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії;
- надання права виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів.

Тривалість виходу за межі колонії встановлюється начальником колонії, але не може перевищувати восьми годин.

А до засуджених військовослужбовців за сумлінну поведінку і ставлення до праці та військової служби можуть бути застосовані такі заходи заохочення:

- подяка;
- зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;
- нагородження цінним подарунком або премією в розмірі місячного грошового забезпечення;
- зарахування до числа тих, хто виправляється.

Більш того, засуджені військовослужбовці, які сумлінною поведінкою і ставленням до праці та військової служби довели своє виправлення, можуть бути представлені командиром дисциплінарного батальйону в установленому законом порядку до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. 81 КВК України).

Варто зазначити, що дана кваліфікація заохочення відбувалася на основі конкретних статей КВК України, які містять вичерпний перелік заходів заохочення, які застосовуються до засуджених осіб, однак в означеному нормативно-правовому акті є окремі норми, які мають

заохочувальний характер. І безумовно, що для повної кваліфікації їх доцільно враховувати. Такі норми притаманні такому виду покарання, як обмеження волі та позбавлення волі.

Зокрема це ч. 7, ч. 8 ст. 59 КВК в якій зазначено, що засуджені, які не допускають порушень встановленого порядку виконання покарання у виді обмеження волі і мають сім'ї, після відбуття шести місяців строку покарання можуть за постановою начальника виправного центру проживати за межами гуртожитку із своїми сім'ями. Ці особи зобов'язані від одного до чотирьох разів на тиждень з'являтися у виправний центр для реєстрації. А також:

- ст. 100 КВК України (зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі);

- ст. 101 КВК України, яка передбачає можливість переведення засуджених, які стають на шлях виправлення;

- ст. 111 КВК України, яка передбачає короточасні виїзди за межі виправних і виховних колоній;

- ст. 142 КВК України дозволяє засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці і дотримуються вимог режиму, постановою начальника виправної колонії за погодженням із спостережною комісією, проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку;

- ч. 2 ст. 143 КВК України - визначає особливості відбування покарання у виховних колоніях;

- ст. 151 КВК України містить заохочувальні норми, які можуть бути застосовані до засуджених, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі (можливість подати клопотання про помилування);

- ст. 151-1 КВК України – зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі.

Висновки. Очевидно, що КВК України містить чимало заохочувальних норм. Основна підстава, за якою їх класифікував законодавець - вид призначеного покарання та суб'єкт, по відношенню до якого має бути

застосована та чи інша норма. Однак класифікація заохочувальних норм, що застосовуються до засуджених осіб на цьому не вичерпується. Диференціація заохочувальних норм кримінально-виконавчого кодексу може бути різною. Однак варто зауважити, що практичне значення класифікації заохочень полягає в тому, що різні групи заохочувальних норм дозволяють чітко індивідуалізувати, диференціювати виконання кримінального покарання і застосування до засуджених різні засоби виправного впливу.

Список використаних джерел

1. Бабаян С.Л. Поощрительные институты уголовно-исполнительного права (теория и практика применения) : дис...д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / Сергей Львович Бабаян ; Академия управления МВД России. - Москва, 2014. - 592 с.
2. Кисельова О.М. Заохочення як метод правового регулювання / Диссертация Саратов,2000 Режим доступу - <http://pravolib.pp.ua/klassifikatsiya-pravovyih-pooschreniy-21213.html>
3. Михалко І.С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених : монографія / І.С. Михалко. – Х. : Право, 2013. – 200 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 року №1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – ст. 21.
5. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань: Закон України від 21.01.2010 року №1828-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 12. – ст. 114.

Стаття посвящена аналізу статей уголовно-исполнительного кодекса Украины, содержащие меры поощрения, применяемые к лицам осужденных к уголовным наказаниям. А также отдельных норм уголовно-исполнительного законодательства, которые не являются мерами поощрения, однако имеют поощрительный характер. Раскрыто понятие и значение научной классификации. Осуществлена классификация поощрительных норм уголовно-исполнительного кодекса Украины по соответствующим критериям.

Ключевые слова: меры поощрения, поощрительные нормы, критерий, классификация, уголовно-исполнительный кодекс Украины.

This article is dedicated to analyze specific articles of criminally-executive code of Ukraine that contain promotion measurements, which are used to persons that are convicted to criminal punishment. Moreover, specific rules of criminally-executive legislation, that are not considered as promotion measurements, however have promotional character. The term and meaning of scientific classification are disclosed. Classification of promotional rules of criminally-executive code of Ukraine are done due to an appropriate criteria.

Key words: promotion measurements, promotion rules, criteria, classification, criminally-executive code of Ukraine.